

SECTION 8. ACTUAL PROBLEMS OF MODERN SOCIETY

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-546-4-13>

PERSONAL-GROUP IDENTITY IN THE PROCESSES OF MASS DISPLACEMENT OF CITIZENS DURING WARTIME

ОСОБИСТИЧНО-ГРУПОВА ІДЕНТИЧНІСТЬ В ПРОЦЕСАХ МАСОВОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ ГРОМАДЯН В ЧАСИ ВІЙНИ

Bilyk P. M.

*PhD student at the Department of
Theory and History of Culture
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine*

Білик П. М.

*аспірант кафедри теорії та історії
культури
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Унаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, українське суспільство продемонструвало неочікуваний для агресора рівень консолідації, переважаючи етнічні, мовні та регіональні відмінності. На думку Карла Шмітта («*Поняття політичного*», 1927), загальна «політична єдність» («політична спільність») визначає (і визначається) поділом на «своїх» і «чужих», «друзів» та «ворогів», що пояснює превалювання громадянської національної ідентичності в Україні наприкінці зими 2022 року.

Національне єднання сприяло більш комфортному переміщенню жителів регіонів, котрі опинились в небезпеці безпосереднього наступу ворожих військ. Два роки після подій в 2014 – початку війни Росії проти України – було проведено соціологічне опитування (аналогічного по подіях після 2022 року, на жаль, проведено не було), яке досліджувало соціокультурну інтеграцію вимушено переміщених осіб, та яке показало, що значна їх частина відчуває до себе повністю доброзичливе (27%) або здебільшого доброзичливе (42%) ставлення з боку місцевих жителів.[5] Важко припускати наскільки відповідним могли б бути результати цього опитування зараз, проте релокація наших громадян, зі змінною інтенсивністю, триває й досі.

Станом на січень 2025 року в Україні зареєстровано понад 4,6 млн внутрішньо переміщених осіб (ВПО) [2]. Всі ці люди були змушені полишити своє звичне життя та стрімко адаптуватись до нових умов,

серед іншого: віднайти роботу, житло, отримати (чи продовжити здобувати) освіту, доступ до медичних та інших соціальних послуг, вибудувати нові соціальні зв'язки та інтегруватися в нову спільноту.

Під час масового переміщення населення, основними пунктами прийому ВПО стають міста, що зумовлено, передовсім, наявними залізничними маршрутами та інфраструктурою, здатною відповісти на виклик стрімкого зростання кількості її користувачів. Міста також зазвичай стають пріоритетним місцем для постійного проживання, що пояснюється ширшими можливостями пошуку житла, працевлаштування та доступу до соціальних послуг. Згідно зі звітом *International Organization for Migration* за квітень 2024 року, більшість ВПО (47%) проживають у великих містах або їхніх околицях [7].

Людина як соціальна істота визначає себе через особистісну та групову ідентичності. Перша маніфестує з усталення себе як індивіда, друга – визначає належність людини до певної соціальної групи [4, с. 7]. Ці ідентичності є взаємозалежними, за схожого самовизначення, особистісна ідентичність може об'єднати групу і, водночас, ознакувати її інакшість.

В процесі помірного урізноманітнення міського населення, що дає достатньо часу для інтеграції, та яке супроводжується розвитком інфраструктури, взаємовплив особистісної та групової ідентичностей результатують в нових креативних формах розвитку міста та його жителів [8].

Проте швидка гетерогенізація соціокультурного середовища міста може призвести до відокремлення (фрагментації, сегрегації) ізоляції певних соціальних груп з ускладненим доступом до ресурсів, послуг, освіти, працевлаштування, та, як наслідок, поглибити соціальну нерівність. Такі середовища сприяють зростанню соціальної нерівності та виникненню конфліктів між «друзями» та «ворогами», про яких писав К. Шмітт, вже серед міського населення, між місцевими жителями та групами, виключеними просторово та/або соціально [6].

Навантаження на інфраструктуру та виклики, пов'язані з неможливістю швидкої інтеграції великої кількості переміщених осіб, результатують організацією тимчасових місць проживання: зведенням модульних містечок, адаптацією раніше нежитлових будівель, реновацією раніше недіючих гуртожитків тощо. Такі місця проживання часто не забезпечені потрібним для комфортного проживання, своєю природою підкреслюють непостійність, а, отже, нестабільність, та ускладнюють інтеграцію в локальну комуну. Такі житлові осередки – будівлі, райони, містечка – часто є відокремленими фізично, та гуртують в собі виключно переміщених осіб, що сприяє просторовій сегрегації та ускладненні інтеграції ВПО в соціальну структуру міста.

Внутрішні соціальні конфлікти в часи війни сприяють досягненню цілей ворога – дестабілізації суспільства та послаблення спротиву. В епоху «постправди», коли факти відходять на другий план, а всеохопне інформаційне поле орієнтується на суб'єктивне та емоційне сприйняття [3, с. 339], ворожа пропаганда стає ще більш дієвою у розпалюванні ворожнечі. Згідно лише відкритих даних, витрати РФ на державні медіа щороку систематично зростали напередодні вторгнення в Україну 2022 року, а в період за лютий-березень 2022 ці витрати були вже втричі більшими за аналогічний період в 2021 році [10].

Є. Бистрицький, розглядаючи приклади ворожої пропаганди за час війни, зокрема загальновідому брехню про «розіп'ятого хлопчика», заявляє, що такий «спосіб викривлення інформації переростає в екзистенційну неправду (неістину) щодо цілого іншої спільноти. ... йдеться про створення уявлення про ворожу реальність Інших, неадекватність їхньої поведінки та їхньої культури, за допомоги апеляції до загальноприйнятих норм людяності» [1, с. 56].

Одним із факторів консолідації суспільства в Україні став високий рівень стресу та загроза життю в перші місяці повномасштабного вторгнення, коли події розгорталися надзвичайно швидко, а майбутнє залишалося невизначеним.

Зі стабілізацією ситуації, відносним уповільненням змін лінії фронту та поступовою адаптацією суспільства до поточного стану подій спостерігається зниження первинного, дещо ейфоричного зростання рівня національно-політичної згуртованості. Цей феномен – адаптації до стресу – достатньо добре досліджений сучасною нейронаукою та пояснюється фізіологічною особливістю послаблення реакції психіки на повторний вплив однотипних стресорів задля обмеження шкідливої їх дії на людину [9].

В умовах високого навантаження на соціальну інфраструктуру, зумовленого внутрішнім переміщенням населення, а також в умовах підвищеної емоційної чутливості населення та постійних спроб ворожої пропаганди розгойдати суспільні настрої, процес інтеграції ВПО значно ускладнюється.

Виклики пов'язані з війною, що стоять зараз перед українським громадянським суспільством, є надзвичайно складними. Українське суспільство довело, що згуртовані дії є важливою, якщо не життєво необхідною, умовою захисту державності від загарбників. Основою для такого гуртування є розвиток і зміцнення відчуття спільності та групової/громадянської ідентичності. Уможливити цей процес може виключно дослідження і підтримка процесу інтеграції ВПО, який відбувається насамперед в українських містах. А також, через захист

об'єднаності українців від нападків та спроб розділення суспільства ворожою пропагандою.

Література:

1. Бистрицький Є. Екзистенційна істина і постправда. *Філософська думка*. 2018. Вип. 5. С. 54–71.
2. Інформаційно-обчислювальний центр мінсоцполітики України. Внутрішньо переміщені особи. Аналітика. Дашборд (січень 2025). URL: <https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo> (дата звернення: 10.03.2025).
3. Ланюк Є. Ю. Правда, свобода і влада в епоху «постправди»: Мішель Фуко versus Чарльз Тейлор. *Людина і суспільство: філософські, психологічні та політологічні виміри*. В 3 кн. Кн. 1. Переусвідомлення буття людини під впливом глобальних викликів: ідентичність і свобода самовираження : монографія / за ред. чл.-кор. НАН України, д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника ; [Мельник В. П., Карась А. Ф., Дахній А. Й. та ін.]. 2-ге вид., доповн. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 502 с.
4. Психологія групової ідентичності: Закономірності становлення : монографія / П. П. Горностай та ін.; за наук. ред. П. П. Горностая. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ : Міленіум, 2014. 252 с.
5. Риндзак О. Т. Соціокультурні аспекти інтеграції внутрішньо переміщених осіб у регіональному вимірі. *Регіональна економіка*. 2016. Вип. 3. С. 120–127.
6. Dikeç M. Urban Rage: The Revolt of the Excluded. New Haven : Yale University Press, 2017. 288 p.
7. DTM Ukraine. Internal Displacement Report. General Population Survey. Round 16 (April 2024). International Organization for Migration (IOM), 2024. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-16-april-2024?close=true> (дата звернення: 10.03.2025).
8. Florida R. The Rise of the Creative Class. New York : Basic Books, 2019. 512 p.
9. Herman J. P. Neural control of chronic stress adaptation. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*. 2013. Vol. 7. Art. 61. P. 1-12.
10. Kremlin spent 1.9 billion USD on propaganda last year, the budget exceeded by a quarter // Debunk.org: Disinformation analysis center. URL: <https://www.debunk.org/kremlin-spent-1-9-billion-usd-on-propaganda-last-year-the-budget-exceeded-by-a-quarter> (дата звернення: 10.03.2025)